

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

TRẦN QUỐC VIỆT

PHƯƠNG PHÁP PHÊ BÌNH VĂN HỌC TRONG SÁCH
KHẢO LUẬN “CHÂN DUNG NGUYỄN DU”

(Nhà in Nam Sơn, Sài Gòn, 1960)

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Thái Nguyên – 2019

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

TRẦN QUỐC VIỆT

PHƯƠNG PHÁP PHÊ BÌNH VĂN HỌC TRONG SÁCH
KHẢO LUẬN “CHÂN DUNG NGUYỄN DU”
(Nhà in Nam Sơn, Sài Gòn, 1960)

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam
Mã số: 8220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: GS.TS TRẦN NHỎ THÌN

Thái Nguyên – 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa từng được công bố ở bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 11 năm 2019

Tác giả luận văn

Trần Quốc Việt

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn thạc sĩ này, tác giả xin trân trọng cảm ơn Ban Giám hiệu, Khoa Sau đại học, Khoa Báo chí – Truyền thông và Văn học Trường Đại học Khoa học, Đại học Thái Nguyên và các Thầy, Cô giáo đã trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ trong suốt quá trình học tập.

Đặc biệt, tác giả xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới giảng viên hướng dẫn **GS. TS Trần Nho Thìn** đã luôn tận tình hướng dẫn, chỉ bảo trong suốt thời gian tác giả nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Cuối cùng, xin gửi lời cảm ơn đến gia đình, người thân, bạn bè và đã giúp đỡ, động viên, tạo điều kiện để tác giả hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 11 năm 2019

Tác giả luận văn

Trần Quốc Việt

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC	iii
PHẦN MỞ ĐẦU	1
1. Tính cấp thiết của đề tài	1
1.1. Từ những chuyển biến của quá trình tiếp nhận <i>Truyện Kiều</i> đến tuyển tập <i>Chân dung Nguyễn Du</i>	1
1.2. Những cơ sở định hướng	5
2. Đối tượng nghiên cứu và mục tiêu nghiên cứu	8
3. Nhiệm vụ và phương pháp nghiên cứu	8
4. Phạm vi nghiên cứu	11
5. Cấu trúc của luận văn	11
6. Đóng góp của luận văn	11
NỘI DUNG	13
CHƯƠNG 1: TỔNG QUAN VẤN ĐỀ NGHIÊN CỨU	13
1.1. Nhìn qua lịch sử nghiên cứu phê bình <i>Truyện Kiều</i> trước 1954	13
1.2. Phê bình <i>Truyện Kiều</i> trong bối cảnh lịch sử, văn hóa, văn học ở hai miền giai đoạn từ 1954 đến 1975	19
1.2.1. Phê bình <i>Truyện Kiều</i> ở miền Bắc giai đoạn 1954 - 1975	19
1.2.2. Phê bình <i>Truyện Kiều</i> ở miền Nam giai đoạn 1954 - 1975	23
TIỂU KẾT CHƯƠNG I	31
CHƯƠNG 2: PHÊ BÌNH <i>TRUYỆN KIỀU</i> TỪ LÝ THUYẾT CHỦ NGHĨA HIỆN SINH VÀ CHỦ NGHĨA CẤU TRÚC TRONG KHẢO LUẬN <i>CHÂN DUNG NGUYỄN DU</i>	32
2.1. Khái quát lý thuyết chủ nghĩa hiện sinh và chủ nghĩa cấu trúc	32
2.1.1. Chủ nghĩa hiện sinh	32

2.1.2. Chủ nghĩa cấu trúc	34
2.2. Vận dụng lý thuyết chủ nghĩa hiện sinh và chủ nghĩa cấu trúc vào phê bình <i>Truyện Kiều</i>	35
2.2.1. Kết hợp các nền tảng lý thuyết vào phê bình <i>Truyện Kiều</i>	35
2.2.2. Vận dụng lý thuyết chủ nghĩa hiện sinh vào phê bình <i>Truyện Kiều</i>	44
2.2.3. Vận dụng lý thuyết chủ nghĩa cấu trúc vào phê bình <i>Truyện Kiều</i>	51
TIÊU KẾT CHƯƠNG 2.....	55
CHƯƠNG 3: PHÊ BÌNH <i>TRUYỆN KIỀU</i> TỪ LÝ THUYẾT PHÂN TÂM HỌC VÀ NGÔN NGỮ VĂN CHƯƠNG TRONG <i>CHÂN DUNG NGUYỄN DU</i>	57
3.1. Khái quát lý thuyết phân tâm học và ngôn ngữ văn chương trong phê bình văn học ở miền Nam thời kỳ 1954 - 1975	57
3.1.1. Phân tâm học qua cái nhìn tổng quan đến cách tiếp cận của một số nhà phê bình tiêu biểu ở miền Nam trước 1975.	57
3.1.2. Những vấn đề ngôn ngữ văn chương trong phê bình văn học	61
3.2. Vận dụng lý thuyết phân tâm học vào phê bình <i>Truyện Kiều</i>	63
3.3. Vận dụng một số vấn đề của ngôn ngữ văn chương vào phê bình <i>Truyện Kiều</i>	69
TIÊU KẾT CHƯƠNG 3.....	73
KẾT LUẬN	75
PHỤ LỤC	79
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	87

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

1.1. Từ những chuyển biến của quá trình tiếp nhận Truyện Kiều đến tuyển tập Chân dung Nguyễn Du

Nhu cầu thưởng thức, tìm kiếm những giá trị tinh thần để đời sống tâm hồn ngày càng phong phú và sâu sắc hơn là nhu cầu tự thân trong cuộc sống, góp phần thúc đẩy tiến bộ xã hội. Và trong đời sống văn học cũng vậy, nhà thơ Chế Lan Viên từng bày tỏ:

Trong câu Kiều xưa, ta tìm ra Nguyễn Du mà tìm cả chính mình

(Đọc Kiều, một ngày kia – Di cao thơ II)

Sức sống của một tác phẩm nghệ thuật được nuôi dưỡng trong quá trình tiếp nhận của con người ở những môi trường lịch sử - xã hội – văn hóa khác nhau. *Truyện Kiều* từ lâu đã được coi là kiệt tác của văn học dân tộc do thi hào Nguyễn Du sáng tạo nên. Tác phẩm đã đi sâu vào đời sống văn hóa, tinh thần dân tộc, trong tâm thức của con người Việt Nam. *Truyện* là tác phẩm đỉnh cao của truyện thơ Nôm, đạt tới trình độ nghệ thuật mẫu mực và sự đa dạng trong cách thể hiện về con người, về thời đại. Tác phẩm kể về cuộc đời một người con gái *tài sắc vẹn toàn* nhưng lại mang số kiếp *hồng nhan đa truân*. Ngay từ khi ra đời, *Truyện Kiều* của Nguyễn Du đã khẳng định được vị thế của mình trong tâm hồn dân tộc Việt Nam, tạo thành dòng chảy nghiên cứu phê bình sôi động trong đời sống văn học dân tộc. *Truyện Kiều* từ trước tới nay đã được nghiên cứu trên rất nhiều phương diện: khảo đính, chú giải, đi tìm điểm độc đáo của giá trị nội dung và nghệ thuật, dịch và giới thiệu ra nước ngoài. Nhà nghiên cứu Trần Nho Thìn cho rằng: “Lịch sử tiếp nhận *Truyện Kiều* cho thấy mỗi thời đại, mỗi thế hệ lại tìm thấy ở tác phẩm này một vấn đề nổi bật, phù hợp với thời đại mình”[38]. Dưới góc nhìn của tầng

lớp nho sĩ, phê bình *Truyện Kiều* tập trung chủ yếu ở quan niệm đạo đức, nghiêng về phê bình đạo lý, việc đọc và lý giải tác phẩm dựa theo ý nghĩ chủ quan chứ không chú trọng vào cấu trúc nội tại của văn bản nghệ thuật. Sự thể hiện cách nhìn, đánh giá không xuất phát từ những nghiên cứu chuyên sâu về tác phẩm. Dựa vào tiêu chí đạo đức, vua Minh Mạng khen Kiều đã sẵn sàng gạt đi cái riêng, hy sinh mối tình đẹp bán mình cứu cha và em, khẳng định và giữ gìn phẩm giá ngay cả khi bị lâm vào tình cảnh ô nhục chốn lầu xanh. Cụ Nguyễn Công Trứ có thái độ đối lập, không đồng tình với cách ứng xử của Kiều, coi là “*đáng kiếp tà dâm!*” Dưới góc nhìn của tầng lớp trí thức Tây học và thế hệ các nhà nghiên cứu hình thành từ đầu thế kỷ XX, bức tranh phê bình *Truyện Kiều* trở nên sinh động hơn. Các phương pháp phê bình ngày càng hoàn thiện, và từ đây có nhiều vấn đề được soi chiếu lại, nhìn nhận lại sâu sắc hơn và khoa học hơn. Từ sau 1930, rất nhiều trào lưu văn học, trường phái phê bình phương Tây hiện đại du nhập vào Việt Nam như: phê bình ấn tượng chủ nghĩa, phê bình văn hóa – lịch sử, phê bình tiểu sử học, phê bình xã hội học mác xít, phê bình phân tâm học, phê bình cấu trúc luận và hiện sinh, phê bình tự sự học... Sau thời kỳ Đổi mới, các lý thuyết phê bình từ nước ngoài tiếp tục được đào sâu và ngày càng trở nên đa dạng hơn. Nhiều vấn đề văn học từng bước vượt qua những rào cản, được *gạn đục khơi trong*. Trong bối cảnh đó, phê bình văn học đã có những thành tựu đáng ghi nhận, đặc biệt là những bài viết theo hướng văn hóa học và thi pháp học.

Nhìn lại quy luật vận động của lịch sử xã hội trong mối tương quan với đời sống văn học, chúng ta cần quan tâm nhiều hơn tới mảng phê bình văn học đô thị miền Nam từ 1955 đến 1975. Từ đó, có thể hình dung được toàn diện bức tranh phê bình của nước ta qua mỗi giai đoạn khác nhau. Nhiều nhà phê bình miền Nam tích cực vận dụng các lý thuyết của văn học phương Tây vào phê bình *Truyện Kiều*, quá trình này đã thúc đẩy việc phê bình tác phẩm

văn học ở miền Nam trở nên năng động và hiện đại hơn. Vào năm 1960, nhà in Nam Sơn ở Sài Gòn đã xuất bản cuốn khảo luận, tuyển tập các bài phê bình kiệt tác của cụ Nguyễn Tiên Điền có tên là *Chân dung Nguyễn Du*, cuốn sách khẳng định những nỗ lực đổi mới phương pháp phê bình văn học, tạo nên hai bức tranh phê bình khác nhau của hai miền Nam – Bắc.

Sách tuyển tập gồm 13 bài của 13 tác giả được tổ chức, trình bày một cách khoa học trên cơ sở kết hợp các quan điểm phê bình mới. Cuốn sách bao gồm những bài viết lần đầu xuất hiện trong đời sống lý luận phê bình và các bài viết đã từng được đăng trên một số tạp chí ở miền Nam trước khi nó ra đời. Tạp chí Sáng tạo tháng 12/1957 đăng bài viết “*Nguyễn Du trên những nẻo đường tự do*” của Nguyễn Sa (trong khảo luận lấy tên là Trần Bích Lan); những năm 1957 – 1958, tạp chí Đại học đăng bài viết mang tính tổng kết các vấn đề về phê bình Truyện Kiều của nhà nghiên cứu Nguyễn Văn Trung (*Đặt lại vấn đề Truyện Kiều hay phê bình phê bình văn học*)... Sự ra đời cuốn sách bước đầu thể hiện diễn biến vận động trong phương thức thẩm bình tác phẩm văn học.

Về kết cấu và quan điểm tiếp cận: Bắt đầu là các sự kiện lịch sử thời Nguyễn Du, bối cảnh chính trị - nghệ thuật nửa cuối thế kỷ XVIII và nửa đầu XIX. Sau đó là bài viết khái quát về thân thế và thời đại Nguyễn Du, tình hình văn học trong thời đại ấy. Kế tiếp gồm bài tựa của Hội Khai Trí Tiến Đức, các bài thơ đề vịnh liên quan đến *Truyện Kiều* cùng tâm tình Nguyễn Du. Những tác phẩm thi ca đề vịnh được lựa chọn trong di sản văn chương của các nhà thơ nổi tiếng như: Phạm Quý Thích, Nguyễn Công Trứ, Nguyễn Khuyến, Tản Đà – Nguyễn Khắc Hiếu, Vũ Hoàng Chương. Tổng hợp các lời bình Kiều đặc sắc của Phong Tuyết, Mộng liên đường chủ nhân, Kiều Oánh Mậu, Đặng Nguyên Càn, Ngô Đức Kế, Phạm Thượng Chi. Phần nổi bật nhất, đặc sắc nhất

là các bài phê bình, nghiên cứu *Truyện Kiều* được soi chiếu, áp dụng từ lý thuyết văn học Phương Tây.

Về việc xác định, phân chia đối tượng nghiên cứu, có nhiều cách thức khác nhau. Theo quan điểm của chúng tôi, các bài viết chủ yếu được tập trung vào các phương diện sau: phê bình chủ đề, tư tưởng (Triết lý đoạn trường, Nguyễn Du trên những nẻo đường tự do, Tình quê hương của Thúy Kiều, Nguyễn Du và tình yêu, Cửa vào đoạn trường tân thanh,...); phê bình ngôn ngữ *Truyện Kiều* (Góp phần hiểu biết, tiếng khóc Tố Như); khái quát lịch sử nghiên cứu, phê bình *Truyện Kiều* (Đặt lại vấn đề *Truyện Kiều* hay phê bình phê bình văn học

Nhìn vào cách thức tổ chức bài viết cùng với phần lập luận của các tác giả trong tuyển tập *Chân dung Nguyễn Du*, chúng tôi thấy rằng các tác giả của miền Nam đang nỗ lực vận dụng những phương pháp, những thành tựu của văn học phương Tây vào phê bình tác phẩm văn học theo nhiều khuynh hướng: khuynh hướng lịch sử - phát sinh, khuynh hướng lịch sử - chức năng, khuynh hướng cấu trúc – hệ thống. Các khuynh hướng gắn liền với các phương pháp hiện đại như: thuyết phân tâm học, chủ nghĩa hiện đại (tập trung chủ yếu thuyết trực giác và triết học hiện sinh), chủ nghĩa cấu trúc. Cuốn khảo luận khẳng định tinh thần nghiên cứu *Truyện Kiều* trong môi trường văn hóa, lịch sử xã hội, đời sống văn học thời đại tác phẩm ra đời. Đó là những yếu tố về mặt sử liệu cùng với kết quả khảo đính và hiệu đính văn bản góp phần hỗ trợ việc nghiên cứu, phê bình *Truyện Kiều* có tính hệ thống, chuẩn xác hơn. Các nhà phê bình miền Nam trước 1975 cố gắng giải quyết thực trạng thiếu sử liệu về chủ đích sáng tác của tác giả, bởi vì tình hình lưu giữ văn bản ở nước ta hay bị phân tán, thất lạc. Hơn nữa, trong phê bình văn học, “nếu thiếu những sử liệu liên quan đến những đòi hỏi trên thì không thể phê bình nghiêm chỉnh được” [55,13]. Dù là vận dụng đơn lẻ hay vận dụng tổng hợp các